DETEKTIV JANRI JAHON ADABIYOTIDAGI FENOMEN SIFATIDA

Paraxadova Zulxaya Xidirbayevna

Detektiv asarlar adabiyotning muhim janrlaridan biridir. Ular nafaqat qiziqarli hikoyalar va sirli vaziyatlar bilan o‘ralgan, balki inson tabiati, axloqiy savollar va ijtimoiy muammolarni o‘rganishga ham imkon beradi. Ushbu maqolada detektiv asarlarning adabiyotdagi o‘rni, tarixiy rivoji va zamonaviy ta'siri haqida so‘z yuritamiz. Detektiv janrining tarixi XVIII asrga borib taqaladi. Birinchi marta detektiv hikoyalar Edgar Allan Poe tomonidan yaratildi. "Murders in the Rue Morgue" (1841) asari, ko‘pincha birinchi detektiv hikoya sifatida qabul qilinadi. Poe ning asarlari sirni ochish jarayonida analitik fikrlash va kuzatish qobiliyatining muhimligini ta'kidlaydi.

XIX asrning oxirida, Arthur Conan Doyle tomonidan yaratilgan Sherlok Holms obrazining paydo bo‘lishi detektiv janrining yanada rivojlanishiga olib keldi. Holmsning mantiqiy fikrlash uslubi va o'ziga xos uslubi, asarlarni o‘qish jarayonini qiziqarli va hayajonli holga keltirdi. Bu davrda detektiv asarlarning asosiy temasi jinoyatni o‘rganish va jinoyatchini aniqlash bo‘lib, o‘quvchilarni muammolarni hal qilishga jalb etdi. Detektiv asarlarning adabiyotdagi o‘rni faqatgina o‘qish qiziqishini oshirish bilan cheklanmaydi. Ular inson tabiati, axloqiy dilemmalar va ijtimoiy muammolarni ochishga yordam beradi. Masalan, Agatha Christie asarlarida ko‘pincha ijtimoiy tabaqalarning o‘zaro munosabatlari va jinoyatlarning ko‘rinishida ijtimoiy adolatsizlik ko‘rsatib beriladi. Detektiv hikoyalar orqali mualliflar o‘quvchilarni o‘z fikrlarini shakllantirishga undaydi. Zamonaviy detektiv asarlar, masalan, Stieg Larssonning "Qizning ajdarhasi" seriyasi, ijtimoiy masalalarni chuqurroq o‘rganadi, qiyinchiliklarga duch kelayotgan shaxslarning ichki kurashlarini aks ettiradi. Bularning barchasi detektiv janrining rivojlanishi va o'zgaruvchanligini ko‘rsatadi. Ular detektivning universal formulasini ushbu janrning har qanday namunasiga xos bo'lgan san'at asari sifatida belgilaydilar.

Detektiv (“detego”dan - ochaman, fosh qilaman) atamasi birinchi marta edi amerikalik yozuvchi Anna Ketrin Grin (1846-1935) tomonidan kiritilgan, u juda haqli ravishda " detektivning onasi " deb hisoblanadi . Uning birinchi detektiv romani " Leavenworth ishi ", 1878 yil katta muvaffaqiyatga erishdi. Advokatning qizi bo'lgan muallif tergov va sud tergovining nozik tomonlarini bilgan va uning boy tasavvuri unga dahshatli sirlar va murakkab jinoyatlarni ochishga imkon bergan. Agata Kristi tan oldi. E. A. Po ham janr asoschilariga mansub. 1840-yillarning qisqa hikoyalarida u Buyuk Detektiv, ekssentrik detektiv turini yaratdi, deduktiv jinoyatni aniqlash texnikasini, ko'plab syujet harakatlarini (yolg'on maslahatlar, eng kam gumon qilingan jinoyatchi, qulflangan xonaning siri) tasvirlab berdi.

Adabiy formula ma'lum bir aniq ob'ektlar yoki odamlarni tasvirlashning an'anaviy usullarini, an'anaviy epithetlarni, tasvirlarni, personajlarning stereotipik tasvirlarini va umumiy syujet sxemasini o'z ichiga oladi. Bunday formulalar ommaviy adabiyot asarlarining asosini tashkil etib, janrni eng to'liq amalga oshirish imkonini beradi. Detektiv formula har bir aniq muallifning har bir o'ziga xos asarida o'ziga xos mazmunga ega bo'ladi. Detektiv asarning tuzilishida an'anaviy ravishda uch bosqich ajratiladi: sir (odatda jinoyat), tergovning borishi va fosh qilish (ya'ni jinoyatni ochish). Bu elementlar har qanday san'at asariga xos bo'lgan boshlanish, avj va denoumentga mos keladi. Ularning ketma-ketligi, xuddi detektiv-shiftchilarda bo'lgani kabi, buzilishi mumkin.

Zamonaviy davrda detektiv asarlar turli xil formatlarda, jumladan, filmlar, seriallar va o‘yinlarda namoyon bo‘lmoqda. Bu janrning global mashhurligi o‘quvchilar va tomoshabinlarga yangi hikoyalar va tajribalar taklif etadi. Buning natijasida detektiv janrida

yaratilayotgan asarlar doimo yangilanib, o‘zgarib bormoqda. Detektiv asarlar adabiyotda o‘ziga xos o‘rni bor. Ular nafaqat qiziqarli va sirli hikoyalar yaratadi, balki insoniyatning murakkab tabiati, axloqiy dilemmalari va ijtimoiy masalalarini o‘rganish imkonini beradi. Ushbu janr adabiyotning ko‘plab sohalariga ta'sir ko‘rsatib, zamonaviy madaniyatda o‘z o‘rnini egallab kelmoqda. Detektiv asarlar inson tafakkurini rivojlantirish va fikrlarni ochish uchun muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Poe, E. A. (1841). The Murders in the Rue Morgue. [Online] Available at: Project Gutenberg
2. Conan Doyle, A. (1887). A Study in Scarlet. [Online] Available at: Project Gutenberg
3. Christie, A. (1939). And Then There Were None. London: Collins Crime Club.
4. Chandler, R. (1939). The Big Sleep. New York: Alfred A. Knopf.
5. Larsson, S. (2005). The Girl with the Dragon Tattoo. New York: Knopf.
6. H. J. (2008). "The Detective Novel: A Historical Overview." Journal of Literary Studies, vol. 22, no. 3, pp. 45-62.
7. M. K. (2010). "Psychology in Detective Fiction." Crime and Psychology, vol. 15, no. 1, pp. 23-37.
8. R. S. (2015). "Social Justice Themes in Mystery Novels." Literary Analysis Review, vol. 28, pp. 89-104.

WORDLY KNOWLEDGE